

Een empirisch onderzoek naar de effecten van betaalde beroepsarbeid door vrouwen op de schoolloopbanen van hun kinderen*

J. DRONKERS

Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg

Samenvatting

In dit artikel wordt het effect van het verrichten van betaalde beroepsarbeid buitenshuis door moeders op de schoolloopbanen van hun kinderen onderzocht. Hiervoor worden de longitudinale schoolloopbaangegevens uit het SMVO-cohort gebruikt. De conclusie in dit onderzoek luidt dat de schoolloopbaan van kinderen van vrouwen die betaalde beroepsarbeid buitenshuis verrichten, nauwelijks verschilt van die van kinderen van vrouwen die alleen in het eigen huishouden werken, ook na controle voor diverse variabelen. De kleine verschillen die toch nog gevonden worden, lijken eerder toegeschreven te kunnen worden aan de aard van de uitgeoefende beroepsarbeid buitenshuis dan aan het buitenshuis werken zelf.

1 Inleiding

Ook in Nederland is het aantal vrouwen met schoolgaande kinderen die betaalde beroepsarbeid buitenshuis verrichten groeiend. Dit verschijnsel heeft zowel maatschappelijke als wetenschappelijke consequenties.

Allereerst wordt soms een tegenstelling gesuggereerd tussen het belang van de vrouw bij het verrichten van betaalde beroepsarbeid en het belang van kinderen in het gezin bij de aanwezigheid van de moeder. Vaak wordt dan gesteld dat de betrokkene zou moeten kiezen, hetzij betaalde beroepsarbeid, hetzij kinderen.

* Dit artikel is een ingrijpende bewerking en uitbreiding van het op de Onderwijs Research Dagen 1986 in Utrecht gepresenteerde paper 'En zijn kinderen niet de dupe?'. Mijn dank gaat uit naar het C.B.S. voor het via het Steinmetz-Archief te Amsterdam ter beschikking stellen van de SMVO-data.

Door verrichten van beroepsarbeid buitenshuis zouden de kinderen sociaal-emotioneel verwaarloosd worden, waardoor de schoolprestaties negatief beïnvloed kunnen worden. De empirische steun voor het bestaan van dit dilemma is in Nederlands onderzoek zo goed als afwezig. Er is heel weinig onderzoek naar het effect van het verrichten van betaalde beroepsarbeid door vrouwen buitenshuis (b.v. Bosman en Louwes, 1984).

In het buitenland (waar over het algemeen een veel hogere participatiegraad van vrouwen in betaalde beroepsarbeid bestaat) is over het algemeen meer onderzoek gedaan naar het effect van het verrichten van betaalde beroepsarbeid door vrouwen. Een goed overzicht van het Amerikaanse onderzoek geven Kamerman en Hayes (1982). In deze bundel geeft Heyns (1982) een interessant overzicht van de effecten van het verrichten van betaalde beroepsarbeid door moeders op schoolloopbanen in de USA. De meeste studies laten zien dat kinderen van vrouwen die betaalde beroepsarbeid verrichten in schoolprestaties nauwelijks verschillen met kinderen van vrouwen die geen betaalde beroepsarbeid verrichten. Als er verschillen gevonden worden (zoals bij kinderen uit arme of minderheden gezinnen en bij zonen uit de middle class) zijn er plausibele redenen dat andere gezinskenmerken dan betaalde beroepsarbeid verricht door de moeder, verantwoordelijk zijn voor dit verschil. Deze conclusie is echter niet onomstreden, zoals een recente felle discussie in het Amerikaanse vaktijdschrift *Sociology of Education* (Millne, Myers, Rosenthal en Ginsburg, 1986; Heyns en Catsambis, 1986) laat zien.

De tweede, wetenschappelijke, consequentie van het groeiend aantal vrouwen, die betaalde beroepsarbeid buitenshuis verrichten, is dat de gebruikelijke bepaling van het sociaal-economisch milieu van het ouderlijk gezin, gebaseerd op het beroep van de (meestal mannelijke) kostwinner, nog meer betwist-

baar wordt dan voorheen. Tot nu toe wordt het ouderlijk milieu van kinderen meestal bepaald met behulp van het beroep van de vader en de onderwijsniveaus van beide ouders (zie bijvoorbeeld Dronkers, 1986).

Er is reeds een lange discussie gaande of en hoe de betaalde beroepsarbeid van vrouwen opgenomen zou moeten worden in de omschrijving en operationalisering van het ouderlijk milieu. Eén van de twistpunten in dit debat is de vraag of de toevoeging van betaalde beroepsarbeid door de vrouw nog een extra dimensie of aspect toevoegt aan de reeds bestaande operationalisatie van het ouderlijk milieu (zie bijvoorbeeld de discussie in het Britse vaktijdschrift *Sociology*: Goldthorpe, 1983; Erikson, 1984; Goldthorpe, 1984; Heath en Britten, 1984). Dit twistpunt zou opgehelderd kunnen worden wanneer zou blijken dat kinderen van vrouwen met betaalde beroepsarbeid andere schoolloopbanen volgen dan kinderen van vrouwen zonder betaalde beroepsarbeid.

2 Probleemstelling

De probleemstelling van dit artikel luidt:

'Is de schoolloopbaan van kinderen van vrouwen die betaalde beroepsarbeid buitenshuis verrichten anders dan die van kinderen van vrouwen die alleen in hun eigen huishouden werken, na controle voor het beroepsniveau van de vaders, de onderwijsniveaus van beide ouders en de leeftijd van de vrouw? Indien er verschil optreedt, hangt dit verschil dan samen met het beroepsniveau van de betaalde beroepsarbeid die de vrouw verricht en met het aantal uren dat betaalde beroepsarbeid wordt uitgeoefend? Zijn er nog verschillen voor jongens en meisjes?'

Uit de reeds beschikbare literatuur kunnen wij alvast vier mechanismen construeren, die de richting van de mogelijke verschillen zouden kunnen verklaren.

I. *Het sociaal-economische mechanisme*

Vrouwen die betaalde beroepsarbeid verrichten, dragen op dezelfde wijze bij tot de totstandkoming van het ouderlijk milieu als hun mannen. Dit zou betekenen dat alleen *bepaal-*

de betaalde beroepsarbeid van vrouwen, een positieve bijdrage levert aan de schoolloopbaan van de kinderen. De betaalde arbeid in andere beroepen levert geen of zelfs een negatieve bijdrage aan de schoolloopbaan van de kinderen, analoog als bij de man. Dit positieve en negatieve effect is voor jongens en meisjes even groot. Wel neemt het positieve of negatieve effect in kracht toe naarmate de vrouw meer uren betaalde beroepsarbeid verricht. Het aantal uren kan immers de mate van identificatie met de betaalde beroepsarbeid beïnvloeden.

II. *Het sociaal-psychologische mechanisme*

Betaalde beroepsarbeid van vrouwen betekent, ongeacht het niveau, een bevrijding van de opsluiting in de huishoudelijke arbeid binnenshuis. Door de betaalde beroepsarbeid ontstaat er binnen het huwelijk een beter evenwicht tussen de beide volwassen partners, de vrouw heeft een grotere inbreng in het gezin en ze kan als een positief voorbeeld voor haar dochter fungeren, ondanks de dubbele belasting. Dit betekent dat *in alle gevallen* betaalde beroepsarbeid van vrouwen een positieve bijdrage levert aan de schoolloopbaan van de kinderen. Dit positieve effect is onafhankelijk van het aantal uren betaalde beroepsarbeid en het beroepsniveau, omdat de mate van bevrijding niet samenhangt met het aantal uren betaalde beroepsarbeid of het relatieve beroepsniveau. Dit positieve effect is echter groter voor de dochters dan voor de zonen.

III. *Het sociaal-pedagogische mechanisme*

Betaalde beroepsarbeid van vrouwen betekent, ongeacht het beroepsniveau, altijd een verminderde aandacht voor het gezin, dus een grotere kans op slechtere schoolloopbanen van de kinderen. Dit negatieve effect wordt groter, naarmate de vrouw meer uren betaalde beroepsarbeid verricht omdat haar aandacht voor het gezin dan nog verder afneemt. Dit negatieve effect is even groot voor jongens en meisjes en is onafhankelijk van het beroepsniveau.

IV. *Het generatie-mechanisme*

Betaalde beroepsarbeid verricht door vrouwen is voor oudere generaties (zowel mannen als vrouwen) minder vanzelfsprekend dan voor jongere generaties (zie bv. Berends en Boelmans-Kleinjan, 1979, 30-33). Dit bete-

kent dat in de oudere generaties meer weerstanden overwonnen moeten worden en minder aanpassingsmogelijkheden voorhanden zijn. De eerder veronderstelde positieve en negatieve effecten zullen daarom bij de oudere generaties vrouwen duidelijker aanwezig zijn dan bij de jongere generaties.

Uiteraard is het mogelijk dat meerdere mechanismen tegelijkertijd optreden. Uit de feitelijk gevonden verschillen in de verschillende effecten van betaalde beroepsarbeid van vrouwen kunnen wij nu afleiden in welke mate deze vier mechanismen werkzaam zijn.

Naast deze vier mechanismen kunnen nog andere factoren van invloed zijn op de leerprestaties van kinderen met een al dan niet betaalde beroepsarbeid verrichtende moeder. Heyns (1982) noemt er een groot aantal: de kwaliteit van de tijdsbesteding van de buitenshuis werkende moeder wanneer zij thuis is; de aanwezigheid van anderen (echtgenoot, andere kinderen, burens, familie, georganiseerde opvang) om tijdens afwezigheid van de moeder voor de kinderen te zorgen; de aanpassing van het werktijdschema aan het schoolritme van de kinderen; de zelfselectie door vrouwen op grond van kenmerken van haar kind bij de keuze om al dan niet betaalde beroepsarbeid te verrichten; etc.

Indien de buitenshuis werkende moeder de uren die zij thuis met haar gezin doorbrengt, effectiever en beter besteedt dan de niet-buitenshuis werkende moeder (b.v. uit al dan niet terecht schuldbesef; doordat buitenshuis werkende moeders door zelf-selectie en training hun activiteiten effectiever kunnen organiseren), dan kan het derde; sociaal-pedagogische mechanisme gecompenseerd worden. Dat zelfde geldt wanneer buitenshuis werkende moeders er in slagen de opvang door anderen tijdens hun afwezigheid adequaat te organiseren. Indien het werkschema van de buitenshuis werkende moeder goed aangepast is aan de aanwezigheid van kinderen, kan het derde, sociaal-pedagogische mechanisme nauwelijks optreden. Indien een moeder alleen betaalde beroepsarbeid buitenshuis blijft of gaat verrichten in het geval dat haar kinderen, gezien hun sociaal-emotionele conditie, daar tegen kunnen, kan door deze zelf-selectie het negatieve effect van het derde, sociaal-pedagogisch mechanisme nauwelijks gemeten worden.

Ten slotte is de tegenstelling tussen buitenshuis of binnenshuis beroepsarbeid verrichten te simpel. De werking van het sociaal-psychologische, het sociaal-pedagogische en het generatie mechanisme kan beïnvloed worden door de omstandigheden waaronder de moeder voor betaalde beroepsarbeid buitenshuis kiest. Zijn de meeste buitenshuis werkende vrouwen financieel gedwongen tot betaalde beroepsarbeid? In dat geval kan het tweede sociaal-psychologische mechanisme niet relevant zijn. Blijven de meeste moeders alleen thuis omdat zij geen geschikte baan en opvang voor hun kinderen kunnen vinden? In dat geval kan het tweede sociaal-psychologisch mechanisme juist zeer relevant zijn.

Helaas zijn operationalisaties van deze factoren niet voorhanden in de in dit artikel gebruikte data, noch in andere schoolloopbaan-data. Een aantal van deze factoren is bovendien moeilijk betrouwbaar te meten, met name retrospectief.

Dit betekent dat de in dit artikel gepresenteerde resultaten als voorlopig moeten worden beschouwd, d.w.z. er is nog niet rekening gehouden met alle mogelijke relevante factoren. Dat wil echter niet zeggen dat deze resultaten niet belangrijk zijn. De hier gemaakte vergelijkingen met de daarbij behorende controles zijn echter betrouwbaarder dan de impressies waarop men zich tot voor kort moest verlaten.

3 *Data en technieken*

De data zijn de bekende SMVO-data, verzameld door het CBS onder leerlingen die in 1977 het eerst aan het secundaire onderwijs deelnamen (Smulders, 1979; CBS, 1982). De betaalde en onbetaalde (beroeps)arbeid en het onderwijsniveau van beide ouders zijn bekend, evenals de schoolloopbaan van hun kinderen tot 1983. Alleen die leerlingen zijn voor dit onderzoek geselecteerd, die in 1977 bij twee samenwonende volwassenen leefden en waarvan de mannelijke volwassene meer dan 35 uur per week betaalde beroepsarbeid verrichtte. Deze selectie heb ik gemaakt om vertekening van onze resultaten door bijzondere gezinsomstandigheden (werkloosheid van de man, één-oudergezinnen) te voorkomen.

De beschikbare onafhankelijke variabelen zijn:

I. Wel of geen betaalde beroepsarbeid door de vrouw (WERK).

II. Beroepsniveau vader (BERVAD). Hierbij is de gebruikelijke CBS-indeling aangehouden: 1. hogere employés; 2. middelbare employés; 3. lagere employés; 4. zelfstandigen met personeel; 5. zelfstandigen zonder personeel; 6. geschoolde arbeiders; 7. ongeschoolde arbeiders.

III. Opleidingsniveau van vader (OPLVA) en van moeder (OPLMA). Als indicator is hier het hoogst behaalde diploma gebruikt. Op grond van de CBS-Standaard Onderwijs Indeling (CBS, 1980) is hier een vierdeling gemaakt: 1. alleen lager onderwijs (1e niveau); 2. onderwijs op 2e niveau, 1e trap. Dit omvat afdelingen voor voortgezet onderwijs in het buitengewoon onderwijs; voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en hoger algemeen voortgezet onderwijs, beide tot en met leerjaar 3; middelbaar algemeen voortgezet onderwijs; lager beroepsonderwijs; 3. onderwijs op 2e niveau, 2e trap. Dit omvat voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en hoger algemeen voortgezet onderwijs, beide vanaf het 4e leerjaar; middelbaar beroepsonderwijs; 4. onderwijs op het derde niveau. Dit omvat het hogere beroepsonderwijs en het hele wetenschappelijk onderwijs.

IV. De vrouwen zijn op grond van hun leeftijd in twee groepen ingedeeld: jonger dan 40 in 1977 óf 40 jaar en ouder in 1977 (GEN).

V. Het geslacht van de leerling (SEKSE).

VI. Het beroep, dat de vrouw in betaalde beroepsarbeid verricht, is door het CBS in 6 beroepssectoren ingedeeld. Deze indeling is niet gebaseerd op een zelfde wijze toegekend prestige, maar op een zekere mate van gelijksoortigheid in de aard van de verrichte werkzaamheden. De beroepssectoren omvatten veeleer slechts globale arbeidsterreinen dan specifieke soorten van werkzaamheden. Gezien echter het probleem dat andere indelingen, die meestal afgeleid zijn van indelingen gebruikt voor mannelijke beroepsbeoefenaren, voor vrouwelijke beroepsbeoefenaren niet geschikt lijken (zie Van Doorne-Huiskes, 1985; Dronkers, 1986), is in deze fase deze beroepssectoren-indeling goed bruikbaar.

De volgende beroepssectoren (SEC) zijn gebruikt (CBS, 1971):

1. Wetenschappelijke functies en andere vak-

specialisten, kunstenaars (met name verpleegkundigen, leerkrachten; onderwijzers)

2. Beleidsvoerende en hogere leidinggevende functies (met name directeuren)

3. Administratieve functies (met name overige administratieve functies, secretaresses; lokkettisten)

4. Commerciële functies (met name winkelbedienden; zelfstandige winkelierster)

5. Dienstverlenende functies (met name verzorgend personeel; werkster)

6. Agrarische beroepen, vissers, e.d. (met name landarbeidster)

7. Ambachts-, industrie-, transportberoepen en verwante functies (met name confectie-naaister)

8. Met het oog op de uit te voeren analyses heb ik nog een achtste sector toegevoegd, nl. huishoudelijke functies. Zij omvat alle vrouwen die geen betaalde arbeid buitenshuis vervullen.

SEC3 betekent dus dat de vrouw een administratieve functie verleend.

VII. De hoeveelheid tijd, die de vrouw in betaalde beroepsarbeid doorbrengt (TIJD) is in 3 categorieën ingedeeld: 1. minder dan 15 uur; 2. 15 tot 25 uur; 3. meer dan 25 uur.

De afhankelijke variabelen, die de schoolloopbaan van de kinderen meten, zijn:

VIII. De totaalscore op een gecombineerde reken- en taaltoets, afgenomen in 1977. Het gemiddelde geeft het aantal goede antwoorden op beide toetsen (TOETS).

IX. Het advies van de onderwijzer, gegeven in 1977. Het gemiddelde is gebaseerd op de volgende scoring: 1. lager beroepsonderwijs; 2. mavo; 3. havo; 4. vwo (ADVIES).

X. Het bereikt onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs in 1980/81. Het gemiddelde is gebaseerd op de volgende scoring: 1. lager beroepsonderwijs; 2. mavo; 3. havo; 4. middelbaar beroepsonderwijs; 5. vwo (NIVEAU).

XI. Een ongestoorde loopbaan in het voortgezet onderwijs tot 1980/81. Een leerling heeft een ongestoorde loopbaan indien hij of zij in 1980/81 het vierde leerjaar had bereikt. Het gemiddelde is gebaseerd op: 0. gestoorde loopbaan; 1. ongestoorde loopbaan; (ONGEST).

Tabel 1 *De gemiddelden op TOETS, ADVIES, NIVEAU en ONGEST van kinderen met moeders die wel of geen betaalde beroepsarbeid verrichten*

	WEL			GEEN		
	x	st. dev.	N	x	st. dev.	N
TOETS	42.54	12.05	5525	41.41	12.02	16053
ADVIES	2.66	.99	6286	2.69	.98	18232
NIVEAU	2.39	1.35	6325	2.39	1.35	18389
ONGEST	.62	.48	6561	.67	.47	18970

N.B. Onderstreepte gemiddelden verschillen bij een t-toets meer dan 1.96

4 Resultaten

4.1 Een globale vergelijking

In Tabel 1 worden de gemiddelde scores op de schoolloopbaan variabelen vergeleken van kinderen met moeders, die betaalde beroepsarbeid verrichten, met die met moeders, die geen betaalde beroepsarbeid verrichten.

In Tabel 1 valt allereerst op dat op de vier gebruikte maatstaven voor schoolsucces geen grote verschillen bestaan tussen kinderen met moeders die wel betaalde beroepsarbeid verrichten en kinderen met moeders die geen betaalde beroepsarbeid verrichten en dat de gevonden kleine verschillen slechts in 2 gevallen significant zijn. Dit is des te verbazingwekkender als men zich realiseert dat kleine verschillen tussen beide groepen leerlingen snel significant zijn door de grote aantallen.

Die twee significante verschillen zijn echter beide in het nadeel van kinderen met moeders die buitenshuis betaalde beroepsarbeid verrichten. De algemene conclusie uit deze eerste vergelijking lijkt dat er geen belangrijke verschillen bestaan tussen de schoolloopbanen van kinderen met moeders die betaalde beroepsarbeid vervullen en die van kinderen met moeders die geen betaalde beroepsarbeid vervullen. Het is echter mogelijk dat er duidelijker verschillen gevonden worden, als men rekening houdt met de verschillen in het verrichten van betaalde beroepsarbeid door vrouwen uit verschillende sociale milieus, opleidingsniveaus, leeftijdscategorieën, e.d.

Multivariate analyse is één van de aangewezen methoden om rekening te houden met verstoringe invloeden van andere variabelen. Ik heb om dit vast te stellen ANOVA (SPSS-X) gebruikt, waarbij de onafhankelijke variabelen als factoren werden ingevoerd in de vier analyses, die voor elke afhankelijke variabele afzonderlijk werden uitgevoerd. In de AD-

Tabel 2 *Variantie-analyse op TOETS, ADVIES, NIVEAU en ONGEST m.b.t. het effect van het wel of geen betaalde beroepsarbeid verrichten door moeders (alleen significante interactie-termen)*

variantenbron	som van kward.	vrijheidsgraden	F.	sign. van F.
A. TOETS				
WERK	1397	1	11	.001
SEKSE	1787	1	14	.000
BERVAD	19951	5	32	.000
GEN	2493	1	20	.000
OPLVA	38701	3	104	.000
OPLMA	44844	3	120	.000
B. ADVIES				
TOETS	8191	1	18916	.000
WERK	1	1	2	.175
SEKSE	15	1	34	.000
BERVAD	62	5	12	.000
GEN	1	1	2	.170
OPLVA	78	3	60	.000
OPLMA	54	3	41	.000
WERK × OPLVA	4	3	3	.041
SEKSE × OPLVA	5	3	4	.010
C. NIVEAU				
TOETS	1103	1	1736	.000
ADVIES	6098	1	9595	.000
WERK	9	1	14	.000
SEKSE	15	1	24	.000
BERVAD	20	5	6	.000
GEN	0	1	0	.841
OPLVA	99	3	52	.000
OPLMA	73	3	39	.000
WERK × SEKSE	8	1	12	.000
OPLMA × SEKSE	6	3	3	.017
BERVAD × GEN	11	5	3	.005
OPLMA × OPLVA	12	9	2	.033
D. ONGEST				
TOETS	108	1	510	.000
ADVIES	8	1	37	.000
WERK	4	1	20	.000
SEKSE	15	1	20	.000
BERVAD	12	5	12	.000
GEN	2	1	9	.002
OPLVA	1	3	2	.075
OPLMA	1	3	1	.491
SEKSE × BERVAD	2	5	2	.045

VIES-analyse heb ik bovendien de variabele TOETS in een eerste stap als covariaat meegenomen en in de NIVEAU- en ONGEST-analyses waren zowel TOETS als ADVIES in de eerste stap als covariaten opgenomen. Alleen de significante interactie termen van de derde orde geef ik in Tabel 2 weer. Hogere interactie-termen heb ik niet onderzocht.

Tabel 2 laat zien dat het effect van het al dan niet buitenshuis verrichten van betaalde arbeid door de moeder op de schoolloopbanen van haar kinderen gering is. Samen met de leeftijd van de moeder (GEN) heeft het al dan niet buitenshuis werken in 3 van de vier vergelijkingen de laagste F-waarden. Dit geringe effect blijkt nogmaals uit Tabel 3 waarin de

Tabel 3 *Afwijkingen van de gemiddelde schoolloopbaan scores, gecontroleerd voor andere factoren en covariaten, voor de vier analyses per categorie van de variabele WERK*

	TOETS	ADVIES	NIVEAU	ONGEST
werk				
buitenshuis	-0.46	-0.01	-.04	-.03
geen werk				
buitenshuis	0.16	0.00	.01	.01

gecorrigeerde afwijkingen van de scores op de vier schoolloopbaan variabelen zijn weergegeven en uit Tabel 4 waarin de gecorrigeerde

Tabel 4 *De gecorrigeerde gestandariseerde regressie-coëfficiënten van de factoren opgenomen in de vier vergelijkingen*

	TOETS	ADVIES	NIVEAU	ONGEST
Factoren				
WERK	.02	.01	.02	.03
SEKSE	.03	.03	.02	.06
BERVAD	.10	.07	.03	.06
GEN	.03	.01	.00	.02
OPLVA	.15	.09	.07	.02
OPLMA	.14	.06	.05	.01
R ²	.10	.52	.65	.05

regressie-coëfficiënten van alle factoren opgenomen. In vergelijking met de grote betekenis van het opleidingsniveau van de moeder (OPLMA) is de betekenis van het al dan niet buitenshuis werken gering. Zo scoren kinderen met buitenshuis werkende moeders, gecontroleerd voor alle andere factoren, 0,46 vragen minder goed op de TOETS, terwijl kinderen van moeder met alleen lager onderwijs

1,74 vragen slechter scoren. Alleen op het schoolloopbaan kenmerk 'ongestoord of gestoord' heeft het al dan niet buitenshuis werken van de moeder enig effect. De totale verklaarde variantie (R²) is hier echter niet groot (5%) en het gecorrigeerde verschil tussen kinderen met al dan niet buitenshuis werkende moeders is slechts .04; d.w.z. 68% van de kinderen met alleen thuiswerkende moeders hebben een ongestoorde schoolloopbaan tegenover 64% van de kinderen met een buitenshuis werkende moeder.

De interactie-termen vanaf WERK met andere factoren zijn bijna allemaal insignificant. De enkele die boven de standaard-significantie grens van 0.05 kwam, is te zwak om al te veel betekenis aan te schenken.

Samenvattend kunnen wij uit deze globale analyse concluderen dat er geen grote verschillen bestaan tussen de schoolloopbanen van kinderen met moeders die betaalde beroepsarbeid vervullen en die van kinderen met moeders die geen betaalde beroepsarbeid vervullen, ook als wij rekening houden met sociaal milieu, opleiding, leeftijd, geslacht, e.d. Het is echter goed mogelijk dat de aard van de door de vrouw buitenshuis verrichte arbeid de schoolloopbaan van haar kinderen beïnvloedt, net zoals dat bij haar man het geval is. Daarop richt ik mij in de volgende paragraaf.

4.2 De aard van het werk

Opnieuw paste ik op de vier afhankelijke variabelen ANOVA-analyses toe, op dezelfde wijze als in de vorige paragraaf. Alleen was nu

Tabel 5 *Afwijkingen van de gemiddelde schoolloopbaan scores, gecontroleerd voor andere factoren en covariaten, voor de vier analyses per categorie van de variabele SECTOR, en de F-waarden en significantie van F-waarden van de variabele SECTOR*

	TOETS	ADVIES	NIVEAU	ONGEST
SEC1	0.84	0.01	-0.02	-0.02
SEC2	0.63	-0.17	-0.03	0.06
SEC3	1.22	0.12	-0.01	-0.03
SEC4	-0.66	-0.04	-0.06	-0.04
SEC5	-1.97	-0.01	-0.06	-0.03
SEC6	1.80	-0.02	0.02	0.05
SEC7	-1.21	-0.03	-0.03	-0.03
SEC8	0.15	0.00	0.01	0.01
F	11	6	2	4
sign. F.	.00	.00	.02	.00

de factor WERK vervangen door de factor SECTOR, waarbij het huishoudelijk werk de achtste factor is. Interactie-termen heb ik in deze analyse niet kunnen onderzoeken, omdat sommige celvullingen te gering werden. In Tabel 5 heb ik voor elke categorie van de variabele SECTOR de afwijkingen van het gemiddelde, gecontroleerd voor alle factoren en covariaten, weergegeven. Ook heb ik de F-waarde van SECTOR in de vier analyses daaraan toegevoegd om een indruk te geven van de betekenis van deze variabele. Hieruit kunnen wij concluderen dat, voor zover de aard van het werk van de moeder een rol speelt in de schoolloopbaan van haar kinderen, het niet gaat om de tegenstelling huishoudelijke arbeid óf arbeid buitenshuis. Huishoudelijke arbeid binnenshuis (SEC8) vertoont nauwelijks enige afwijking, maar sommige typen beroepsarbeid buitenshuis hebben steeds een negatieve afwijking (met name commerciële, dienstverlenende en industriële functies), terwijl andere typen beroepsarbeid (zoals wetenschappelijke functies en vakspecialisten; administratieve functies) geregeld positieve afwijkingen heeft. Niet elke arbeid buitenshuis heeft blijkbaar hetzelfde effect. Dit verschil kan veroorzaakt worden door variabelen, waarvoor hiet niet gecontroleerd is (met name mate van vrijwilligheid van de arbeid buitenshuis). Het lijkt mij echter waarschijnlijker dat wij hier hetzelfde verschijnsel zien als bij mannen. De markt- en arbeidssituatie, waarin mensen zich bevinden, werkt door in hun opvattingen en gedrag buiten het werk. Deze beïnvloeden op hun beurt de opvoeding van hun kinderen. Blijkbaar geldt dit zowel voor vaders als moeders: beiden brengen hun eigen markt- en arbeidssituatie in. Vergelijking tussen de F-waarden van SECTOR en BERVAD laat echter zien dat die van de laatstgenoemde factor steeds aanzienlijk groter zijn.

Tabel 6 *Afwijkingen van de gemiddelde scores, gecontroleerd voor andere factoren en covariaten, voor de vier analyses per categorie van de variabele TIJD en de F-waarden en de significantie van de F-waarden van de variabele SECTOR*

	TOETS	ADVIES	NIVEAU	ONGEST
TIJD 1	0.87	0.01	0.02	0.02
TIJD 2	0.17	0.00	-0.03	-0.01
TIJD 3	-0.78	-0.01	0.01	0.01
F	7	0	2	1
sign. F.	.00	.73	.20	.46

Ten slotte heb ik de ANOVA-analyses nogmaals herhaald met als extra-factor de hoeveelheid tijd, die de vrouw in betaalde beroepsarbeid doorbrengt (TIJD). Deze analyses werden alleen uitgevoerd voor kinderen, van wie de moeder betaalde beroepsarbeid uitoefende. Tabel 6 laat zien dat de factor TIJD alleen enige invloed heeft op de afhankelijke variabele TOETS. Opnieuw is het effect echter niet groot in vergelijking met de andere factoren.

5 *Discussie*

Hoewel dit slechts een eerste analyse is en dus voorzichtigheid geboden is, mag voorlopig geconcludeerd worden dat de schoolloopbaan van kinderen van vrouwen die betaalde beroepsarbeid buitenshuis verrichten, nauwelijks verschilt van die van kinderen van vrouwen die alleen in het eigen huishouden werken. De kleine verschillen die toch gevonden worden, lijken eerder toegeschreven te kunnen worden aan de aard van de uitgeoefende beroepsarbeid buitenshuis dan aan het feit van het werken zelf.

Dit effect van de aard van het uitgeoefende beroep door de vrouw is analoog aan dat bij de man. Bepaalde beroepen van beide ouders hebben negatieve effecten op de leerprestaties van hun kinderen, niet het feit van het werken zelf.

Het sociaal-economisch mechanisme ter verklaring van het gering aantal verschillen is nog het duidelijkst. Bepaalde betaalde beroepsarbeid levert een positieve bijdrage aan de schoolloopbaan van het kind, analoog als bij de man. Deze bijdrage lijkt echter niet afhankelijk van de werktijd.

Het sociaal-psychologische mechanisme vond ik nauwelijks. Er waren te weinig verschillen tussen binnens- en buitenshuis werkende vrouwen om het bestaan van dit mechanisme te steunen. Het bestaan van een klein negatief effect op jongens lijkt mij onvoldoende steun.

Het sociaal-pedagogisch mechanisme wordt in het geheel niet terug gevonden. Met name het veronderstelde negatieve effect van werktijd buitenshuis lijkt afwezig of toevalig.

Ook het veronderstelde generatie-mechanisme wordt niet terug gevonden.

Uiteraard is dit pas een eerste analyse. Vele mogelijkheden factoren, die van invloed kunnen zijn op het verschil tussen leerprestaties van kinderen met al dan niet betaalde beroepsarbeid verrichtende moeder, zijn in deze studie onvoldoende onder controle gehouden. Voorlopig meen ik toch te mogen concluderen dat het buitenshuis werken van de moeder geen noemenswaardig negatief effect heeft op de schoolloopbaan van haar kind.

Literatuur

- Berends, A. en A. C. Boelmans-Kleinjan, *Beroepsarbeid door vrouwen in Nederland*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1979.
- Bosman, R. en W. Louwes, *One-parent family and school-achievement*. Paper gepresenteerd op het Second International Interdisciplinary Congress on Women, Groningen, April 1984.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *14de algemene volkstelling*, beroepenclassificaties. Voorburg: 1971.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *Schoolloopbaan en herkomst van leerlingen bij het voortgezet onderwijs, deel 2, cohort 1977, schoolkeuze*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1982.
- Doorne-Huiskes, J. van, *Vrouwen in mobiliteits- en stratificatie-onderzoek*. *Mens en Maatschappij*, 1985, 59, 269-291.
- Dronkers, J., *Beroepsprestige en scholair kapitaal bij mannen en vrouwen*. *Sociale Wetenschappen*, 1986, 29, 1-22.
- Erikson, R., *Social class of men, women and families*. *Sociology*, 1984, 18, 500-514.
- Goldthorpe, J. H., *Women and class analysis: in defence of the conventional view*. *Sociology*, 1983, 17, 000-000.
- Goldthorpe, J. H., *Women and class analysis: a reply to the replies*. *Sociology*, 1984, 18, 491-499.

Summary

Dronkers, J. 'Working mothers and the Educational Achievement of their children.' *Pedagogische Studiën*, 1987, 64, 277-284.

The topic of this article is the effect of paid professional work outdoors by women on the educational attainment of their children. The longitudinal data of the so-called SMVO-cohort are used. The conclusion of the reported research is that the educational attainment of pupils with mothers who work paid outdoors, hardly differs from that of pupils with mothers who only work in their own households, also after controlling for several variables. The small found differences can be explained more easily by the type of outdoor work than by outdoor work-itself.

- Heath, A. en N. Britten, *Women's job do make a difference: a reply to Goldthorpe*. *Sociology*, 1984, 18, 475-490.
- Heyns, B., *The influence of Parents' Work on Children's School Achievement*. In: S. B. Kamerman en C. D. Hayes (Eds.), *Families that work: children in a changing world*. Washington D.C.: National Academy Press, 1982.
- Heyns, B. en S. Catsambis, *Mother's Employment and Children's Achievement: A critique*. *Sociology of Education*, 1986, 59, 140-152; 154-155.
- Kamerman, S. B. en C. D. Hayes (Eds.), *Families that work: children in a changing world*. Washington D.C.: National Academy Press, 1982.
- Millne, A., D. Myers, A. Rosenthal en A. Ginsburg, *Single Parents, Working Mothers and the Educational achievement of Schoolchildren*. *Sociology of Education*, 1986, 59, 125-140; 152-154; 155.
- Smulders, R., *CBS-onderzoek Schoolloopbaan en herkomst van leerlingen bij het voortgezet onderwijs*. In: J. L. Peschar (red.), *Van Achteren naar Voren, achterstandssituaties in het onderwijs*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1979.

Curriculum vitae

J. Dronkers (1945) is sinds 1986 verbonden als hoofddocent onderwijssociologie aan de Vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg. Van 1976 tot 1986 was hij achtereenvolgens coördinator van de sector Onderzoek van Onderwijs en hoofd van de sector Sociologie van SISWO te Amsterdam. Vanaf 1970 tot 1976 was hij werkzaam aan de Vrije Universiteit waar hij studeerde en promoveerde. Hij publiceert regelmatig op het terrein van de onderwijssociologie (in het bijzonder over school- en beroepsloopbanen), de sociale stratificatie en macro-relaties tussen onderwijs en samenleving.

Adres: Vakgroep Sociologie, Katholieke Universiteit Brabant, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg.

Manuscript aanvaard 13-4-87